

Nihada Bećirović-Gabeljić, MA

Univerzitet u Sarajevu (BiH) / University of Sarajevo (BiH)

Filozofski fakultet, Biblioteka / Faculty of Philosophy, Library

nihada.becirovic93@hotmail.com

UDK / UDC 02:616.89(497.6)

Izvorni naučni rad / Original scientific paper

Primljeno / Received: 25. 09. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 29. 12. 2025.

**ANALIZA BIBLIOTEČKIH USLUGA U TRETMANU OVISNOSTI:
STUDIJA IZ TERAPIJSKIH ZAJEDNICA,
CENTARA ZA REHABILITACIJU I ZAVODA ZA BOLESTI
OVISNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI**

**ANALYSIS OF LIBRARY SERVICES IN ADDICTION
TREATMENT: A STUDY FROM THERAPEUTIC COMMUNITIES,
REHABILITATION CENTRES AND ADDICTION TREATMENT
CENTRES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Sažetak:

Ovo istraživanje imalo je za cilj da ispita dostupnost i organizaciju bibliotečkih usluga u Terapijskim zajednicama i Zavodima za bolesti ovisnosti u Bosni i Hercegovini. Korištena je kvantitativna metodologija prikupljanja podataka putem anketnog upitnika, provedenog u sedam ustanova. Dobijeni podaci analizirani su deskriptivnim metodama. Rezultati istraživanja pokazuju da četiri od sedam ustanova imaju biblioteku, ali nijedna nema formalno regulisan rad biblioteke niti zapošljava stručno bibliotečko osoblje. Fondovi se uglavnom sastoje od vjerskih, duhovnih i književnih publikacija, a najčešće se dopunjuju putem donacija. Korištenje biblioteka od strane štićenika je ograničeno, evidencija o korištenju se rijetko vodi, a saradnja sa gradskim bibliotekama ne postoji. Samo tri ustanove provode biblioterapiju u okviru svog programa rada. Istraživanje ukazuje na nizak nivo razvijenosti i institucionalne podrške bibliotečkih usluga u ovim ustanovama, ali i na njihov potencijal u rehabilitaciji ovisnika. Dobijeni rezultati mogu poslužiti kao osnova za unapređenje ovih usluga kroz kadrovsko osnaživanje, bolju opremljenost i međuinstitucionalnu saradnju. Kako u Bosni i Hercegovini do sada nije provedeno slično istraživanje, ovaj rad se po svojoj prirodi smatra izvornim naučnim doprinosom u oblasti bibliotečko-informacijskih usluga u kontekstu tretmana ovisnosti.

Ključne riječi: bibliotečke usluge, ovisnost, terapijske zajednice, rehabilitacija, Bosna i Hercegovina, biblioterapija, zdravstvene ustanove

Summary:

This research aims to examine the availability and organisation of library services in therapeutic communities and addiction treatment centres in Bosnia and Herzegovina. A quantitative method was used to collect data through a questionnaire conducted in several institutions. The obtained data was analysed using descriptive statistical methods. The results show that four out of seven institutions have a library, none of which has a formally regulated operation or employs professional library staff. The library funds mainly contain religious, spiritual and literary publications, most frequently supplemented through donations. The use of libraries by residents is limited, records of use are rarely kept, while cooperation with the city libraries does not exist. Only three institutions implement bibliotherapy as part of their work program. The research indicates a low level of development and institutional support for library services in these institutions, but also their potential in the rehabilitation of addicts. The obtained results can serve as a basis for improving these services through staff empowerment, better equipment and inter-institutional cooperation.

Key words: *library services, addiction, therapeutic communities, rehabilitation, Bosnia and Herzegovina, bibliotherapy, healthcare institutions*

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati status, dostupnost i organizaciju bibliotečkih usluga u Terapijskim zajednicama, Centrima za odvikavanje ovisnika i Zavodima za bolesti ovisnosti u Bosni i Hercegovini. Istraživanje je nastojalo pružiti uvid u način funkcionisanja biblioteka unutar ovih ustanova, njihovu ulogu u rehabilitacijskim programima, kao i identifikovati potencijalne nedostatke i mogućnosti za unapređenje.

Pristup/metodologija/dizajn

Istraživanje je provedeno kombinacijom kvantitativnih i kvalitativnih metoda, pri čemu je primarna metoda bila anketa, kojom su prikupljeni podaci od sedam ustanova za liječenje ovisnosti u Bosni i Hercegovini (pet terapijskih zajednica i dva Zavoda, ukupno sedam), čiji rad je potvrđen od strane Ministarstva sigurnosti BiH. Anketa je odabrana kao primarna metoda jer omogućava strukturirano prikupljanje podataka iz svih relevantnih ustanova na standardiziran način, što osigurava usporedivost rezultata i preglednost u kvantitativnom obliku. Dodatne kvalitativne metode osigurale su širi uvid i potvrdu informacija dobivenih anketom. Upitnik je sadržavao 23 pitanja u koja su ovlaštena lica direktno unosila vrijednosti, a distribucija je izvršena elektronskim putem. Pored ankete, korištene su i dodatne metode: analiza službenih web stranica (sistematsko proučavanje sadržaja, organizacije i dostupnosti bibliotečkih informacija na web stranicama ustanova), metoda

pregledavanja (korištena za kontekstualizaciju i provjeru informacija o ustanovama.) i sadržajna analiza (kvantitativna i kvalitativna analiza podataka i informacija iz web stranica, uključujući identifikaciju tema, vrsta publikacija i uloge biblioteka u rehabilitacijskom procesu). Svi prikupljeni podaci analizirani su deskriptivnom statističkom metodom. Rezultati su obrađeni primjenom deskriptivne statističke metode, koja omogućava prikaz kvantitativnih pokazatelja koji uključuju broj ustanova sa bibliotekama, veličinu fonda, financiranje, pristup tehničkim sredstvima i provođenje biblioterapije. Dopunske kvalitativne metode (analiza web prezentacija, pregledavanje i sadržajna analiza) korištene su za kontekstualizaciju i interpretaciju rezultata u okviru funkcionalnosti biblioteka u rehabilitacijskim ustanovama. Istraživanje je provedeno uz poštivanje etičkih principa. Sudionici (zaposleni u ustanovama), koji su ovlašteni za davanje informacija, informirani su o svrhi istraživanja, načinu korištenja podataka. Nisu prikupljeni lični podaci korisnika biblioteka, što osigurava anonimizaciju i povjerljivost podataka.

Rezultati

Istraživanje je pokazalo da četiri od sedam ustanova imaju biblioteku, ali nijedna nema formalno regulisan rad biblioteke kroz pravilnike o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji. Većina biblioteka ima fond između 600 i 2.500 publikacija, ali samo dvije ustanove redovno finansiraju nabavku građe. Fondovi se uglavnom dopunjuju donacijama, a sadržaj publikacija najčešće je vjerski, duhovni i književni. Korištenje biblioteka od strane štićenika je ograničeno, a evidencija posjeta vodi se samo u dvije ustanove. Ni jedna ustanova nema zaposleno stručno bibliotečko osoblje; te poslove obavljaju drugi zaposleni (psiholozi, pedagozi, tehnički sekretari). Ne postoji saradnja sa gradskim ili drugim bibliotekama. Dostupnost tehničkih sredstava poput računara i interneta je veoma ograničena, dok je televizor ili uređaji za audiovizuelni sadržaj dostupni u manjem broju ustanova. Samo tri ustanove provode biblioterapiju u svom radu.

Ograničenja

Istraživanje se odnosi samo na teritoriju Bosne i Hercegovina, unutar specifičnih ustanova za ovisnike, što znači da nalazi možda nisu primjenjivi u drugim zemljama ili drugim tipovima ustanova.

Praktična primjena

Dobijeni nalazi mogu poslužiti kao osnova za izradu preporuka usmjerenih na unapređenje bibliotekskih usluga u ustanovama koje se bave rehabilitacijom ovisnika, uključujući kadrovske osnaživanje, nabavku građe i uspostavljanje institucionalne saradnje s lokalnim bibliotekama.

Društveni značaj

Istraživanje ističe važnost pristupa informacijama i edukativnim sadržajima kao podrške procesu rehabilitacije i resocijalizacije osoba u terapijskim zajednicama. Ukazuje na neiskorišten potencijal biblioteka kao alata u psihosocijalnom oporavku, što ima širi društveni značaj u kontekstu borbe protiv ovisnosti.

Originalnost/vrijednost

Ovo istraživanje je prvijenac koji se bavi bibliotekskim uslugama u specifičnom kontekstu ustanova za liječenje ovisnosti u Bosni i Hercegovini. Donosi originalne uvide u organizaciju, dostupnost i funkcionalnost biblioteka u ovom okruženju, te otvara prostor za dalje istraživanje i sistemska poboljšanja.

Uvod

U Bosni i Hercegovini na temu bibliotekskih usluga u terapijskim zajednicama za liječenje i tretman ovisnika o psihoaktivnim supstancama, shodno prethodnoj analizi, nisu identifikovana slična istraživanja provedena na ovu temu. U mnogim radovima u kojima su istraživane terapijske zajednice, bibliotekške usluge u okviru njihovog djelovanja nisu uzete u razmatranje. Ovo je prvi rad koji se izvorno bavi istraživanjem zastupljenosti biblioteka, bibliotekskih usluga i postojanjem biblioterapije u terapijskim zajednicama. U ovom radu istražiti će se na statističkom nivou postojanje biblioteka u okviru zajednice, dostupnost i korištenje bibliotekške građe i upotreba biblioterapije u liječenju ovisnika od droga. Ovaj rad neće ponuditi sadržajnu analizu istih usluga, niti programa liječenja zbog svog formata i limitiranosti, to će ostati tema za neku drugu opširniju studiju, koja nije samo u dometu bibliotekarstva, i za koju je neophodna saradnja više različitih stručnih kadrova.

Na samom početku neophodno je definirati ključne pojmove ovog rada poput bibliotečkih usluga, biblioterapije i terapijskih zajednica.

Bibliotečke usluge, u najširem smislu, obuhvataju **sve** aktivnosti kojima biblioteka omogućava pristup informacijama, znanju i kulturnim sadržajima svojim korisnicima. One se mogu prilagoditi specifičnim društvenim grupama i kontekstima, uključujući zdravstvene i rehabilitacijske ustanove. (IFLA, 2022.) Savremena bibliotečka i informacijska istraživanja ističu socijalnu i obrazovnu funkciju biblioteka, pri čemu biblioteke djeluju kao prostori podrške, obrazovanja i inkluzije. U rehabilitacijskim ustanovama biblioteke mogu imati terapijsku, obrazovnu i rekreativnu funkciju, čime doprinose holističkom pristupu liječenju ovisnosti. Njihova uloga nadilazi tradicionalno čuvanje građe – one postaju prostori podrške, refleksije i društvene reintegracije.

ALA-in Online rječnik pojam biblioterapije definiše kao upotrebu knjiga odabranih prema sadržaju, u okviru planskog programa čitanja koji ima za cilj olakšati oporavak pacijenata s mentalnim ili emocionalnim poteškoćama. Taj se proces, idealno, odvija u tri faze: čitateljeva identifikacija s određenim likom, psihološka katarza koja iz toga proizlazi, te racionalni uvid u vlastito iskustvo u svjetlu rješenja ponuđenog u tekstu. U tom procesu preporučuje se i pomoć stručnog psihoterapeuta.¹

Definicija Terapijske zajednice po *Smjernicama za standarde terapijskih zajednica* kaže da su Terapijske zajednice institucionalni oblik psihosocijalnog tretmana i pružanja pomoći ovisnicima o opojnim drogama tokom određenog vremenskog perioda, unutar kojeg se koriste metode rada terapijske zajednice zasnovane na hijerarhiji, precizno strukturiranom programu s jasno definiranim principima povlastica i ograničenja, te promovisanju metode samopomoći odnosno aktivnog sudjelovanja ovisnika o drogama u terapijskom programu. (Smjernice, 2007, str. 3). Ukratko terapijska zajednica je model rehabilitacije i resocijalizacije osoba sa problemom ovisnosti, ali se koristi i u radu sa drugim skupinama. To je zajednički životni prostor u kojem štićenici i osoblje rade zajedno na promjeni ponašanja, stavova i životnih navika. Zajednica se uspostavlja kao metoda liječenja,

¹ eng. *The use of books selected on the basis of content in a planned reading program designed to facilitate the recovery of patients suffering from mental illness or emotional disturbance. Ideally, the process occurs in three phases: personal identification of the reader with a particular character in the recommended work, resulting in psychological catharsis, which leads to rational insight concerning the relevance of the solution suggested in the text to the reader's own experience. Assistance of a trained psychotherapist is advised.*

članovi pomažu jedni drugima da uoče i promjene svoje destruktivne obrasce ponašanja, podstiče se iskrenost i povjerenje među štićenicima. Hijerarhijska struktura postavlja jasan sistem pravila i odgovornosti. Svakodnevne radne aktivnosti imaju važnu ulogu u razvijanju discipline, radnih navika i osjećaja koristi. Filozofija terapijske zajednice jeste da čovjek može promijeniti sam sebe, da snosi posljedice svojih odluka i da uči iz njih, pronalaženje smisla života, te priprema za povratak u društvo kao odgovorna i produktivna osoba.

Na samom početku predstavljena je analiza Državnog izvještaja (podaci iz 2013. godine) za EMCDDA za 2014. godinu za Bosnu i Hercegovinu. U ovom Izvještaju navodi se kako je 2013. godine postojalo devet centara za liječenje u Federaciji Bosne i Hercegovine. *Comunita Cenacolo* sa dva centra za muške i ženske klijente u Međugorju, *Milosrdni otac* u Bijakovici, *Ivan Merz* u Kiseljaku, *Vrata nade* u Brezi i *Izlaz* u Ilijašu prihvataju pristup temeljen na vjeri i ovi centri su osnovani i vođeni od strane religijskih organizacija, dok se *CROPS* blizu Tuzle prebacio sa religijske, na javnu ustanovu koju vodi vlada. Prema Državnom izvještaju za EMCDDA za 2014. godinu, navodi se da je u 2013. godini u RS-u postojale 3 terapijske zajednice i to : Bastasi od NVO Viktorija, Centar za odvikavanje od ovisnost – Marjanovac i Izvor-Kruh Svetog Ante. (EMCDDA, 2014). Nakon analize web stranica navedenih terapijskih zajednica utvrđeno je da su neke od njih prestale sa radom, zatim je upućen upit Ministarstvu sigurnosti Bosne i Hercegovine na koji su odgovorili da u Bosni i Hercegovini trenutno funkcioniše pet terapijskih zajednica. (Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, 2025). a to su:

1. JU Centar za rehabilitaciju ovisnika o psihoaktivnim supstancama
JU CROPS
2. Centar za odvikavanje od ovisnosti Marjanovac
3. JU Terapijska zajednica Kampus Kantona Sarajevo
4. Comunita Cenacolo Međugorje
5. Milosrdni otac u Bijakovići-Međugorje

U Federaciji Bosne i Hercegovine djeluju dva kantonalna zavoda na temelju odredbi Zakona o zdravstvenoj zaštiti i Pravilnika o bližim uvjetima prostora, opreme i kadra, i to:

- JU Zavod za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo i
- JZU Zavod za bolesti ovisnosti Zeničko-dobojskog kantona.

Pravni okvir

Zdravstvene ustanove treba razlikovati od terapijskih zajednica. Terapijske zajednice nisu organizirane kao zdravstvene ustanove, one pružaju širi spektar usluga iz različitih domena, te se njihov rad ne reguliše propisima u oblasti zdravstva na nivou Federacije Bosne i Hercegovine. Uglavnom su u pitanju nevladine organizacije koje provode određene rehabilitacijske programe vezane za bolesti ovisnosti.

Bosna i Hercegovina nema zakon koji direktno reguliše rad terapijskih zajednica, iz Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo uslijedio je odgovor da je Članom 123. Zakona o zdravstvenoj zaštiti FBiH, regulisano pitanje ustanove za odvikavanje ovisnika o drogama na nivou Kantona Sarajevo – Zavod za bolesti ovisnosti KS, koji posjeduje svoj Statut i Osnivački akt. Pitanje terapijskih zajednica nije regulisano predmetnim zakonom, niti postoji „lex specijalis“ zakon koji reguliše ovo pitanje. (Islamagić, 2025).

Zavod za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo

Član 123 Zakona o zdravstvenoj zaštiti FBiH glasi Zavod za bolesti ovisnosti kantona je specijalizirana zdravstveno-socijalna ustanova koja se bavi prevencijom, liječenjem i rehabilitacijom ovisnika. (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 46/10 i 75/13.) U okviru ovog zakona Članom 124 regulisani su poslovi koje obavlja Zavod za bolesti ovisnosti.

Pravilnik o bližim uvjetima prostora, opreme i kadra za osnivanje i obavljanje zdravstvene djelatnosti u zdravstvenim ustanovama reguliše prostor, opremu i stučni kadar Zavoda za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo, pa tako stav 3 ovog Zakona za prostor kaže sljedeće:

Prostor za supstitucijsku terapiju za osobe ovisne o psihotropnim supstancama iz stava (2) ovog člana obuhvata: prijemni punkt sa ambulantom, prostoriju za podjelu medikamenata, liječničku ordinaciju, ured za psihologa i socijalnog radnika, prostoriju za organiziranje grupne terapije, sanitarni čvor za pacijente i osoblje (odvojeno po spolu), ostavu, čajnu kuhinju, čekaonicu i garderober. (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 5/20.). Iz gore navedenog može se utvrditi da ovaj Zavod prema Pravilniku nema planiran prostor za biblioteku i smještaj bibliotečke građe. Ovo pitanje u daljem radu razmatrat i analizirat će se kroz anketu koja je provedena među svim terapijskim zajednicama i zavodima za liječenje bolesti ovisnosti.

JZU Zavod za bolesti ovisnosti Zeničko-dobojskog kantona

Javna zdravstvena ustanova Zavod za bolesti ovisnosti Zeničko-dobojskog kantona provodi isključivo procese smještaja pacijenata Zavoda u dvije terapijske zajednice u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih

žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj: 13/07,13/11,3/15,2/16,16/22,8/24). U članu 11 ovog zakona navode se kategorije koje ostvaruju pravo i među njima su ovisnici o psihoaktivnim supstancama.

Korisnici socijalne zaštite, u smislu ovog zakona, su lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe i to: djeca bez roditeljskog staranja; odgojno zanemarena djeca; odgojno zapuštena djeca; djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama; lica sa invaliditetom i lica ometena u fizičkom ili psihičkom razvoju; materijalno neosigurana i za rad nesposobna lica; stara lica, bez porodičnog staranja; lica sa društveno negativnim ponašanjem; lica ovisna o psihoaktivnim supstancama; lica i porodice u stanju socijalne potrebe, kojima je usljed posebnih okolnosti potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj: 13/07,13/11,3/15,2/16,16/22,8/24). Član 17 kaže Lice ovisno o psihoaktivnim supstancama, u smislu člana 11. stav (1) tačka i) ovog zakona, je lice registrovano kao lice ovisno o psihoaktivnim supstancama u nadležnoj kantonalnoj ustanovi, a koje je uključeno u tretman socijalne rehabilitacije, resocijalizacije i reintegracije koji se bez društvene pomoći uspješno ne može okončati. ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj: 13/07,13/11,3/15,2/16,16/22,8/24).).

Član 55 Smještaj u Ustanovu može ostvariti i lice ovisno o psihoaktivnim supstancama pod uvjetima: da je registrovano kao ovisnik o psihoaktivnim supstancama; da se dobrovoljno uključilo u tretman socijalne rehabilitacije, resocijalizacije i reintegracije da u potpunosti saraduje u trajanju tretmana; da se nalazi u stanju socijalne potrebe; da ima preporuku za smještaj u Ustanovu, odnosno odgovarajuću organizaciju, od kantonalne ustanove za borbu protiv bolesti ovisnosti u kojoj je registrovano, ovjerenu od stručnog tima takve ustanove (socijalni radnik, psihijatar i psiholog). ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj: 13/07,13/11,3/15,2/16,16/22,8/24).

Prikaz literature

U ovom poglavlju prikazuje se niz srodnih, relevantnih istraživanja i stručne literature u oblasti bibliotečko-informacijskih usluga, s naglaskom na kontekst zdravstvenih i rehabilitacijskih ustanova, pronađenih u relevantnim bazama podataka. Cilj je situirati vlastito istraživanje u širi akademski okvir, identificirati srodna istraživanja provedena lokalno, regionalno i međunarodno te istaknuti metodološke i sadržajne pristupe koji mogu poslužiti kao uporište za analizu i interpretaciju rezultata.

Pregled literature uključuje radove koji se bave:

- dostupnošću i organizacijom bibliotečkih usluga u institucijama s posebnim društvenim ili zdravstvenim potrebama korisnika;
- primjenom biblioterapije kao metode podrške u rehabilitaciji i socijalnoj inkluziji;
- evaluacijom bibliotečkih usluga prema međunarodnim standardima (npr. IFLA smjernicama), uključujući primjenu i prilagodbu tih smjernica lokalnom kontekstu;
- društvenim utjecajem bibliotečkih usluga na kvalitetu života korisnika, u širem smislu.

Shodno prethodnoj analizi, nisu identifikovana slična istraživanja provedena na ovu temu iz Bosne i Hercegovine. Pronađena su srodna istraživanja iz Hrvatske, kao i međunarodna istraživanja, posebno ona objavljena u posljednjih pet godina, kako bi se osigurala relevantnost i aktuelnost prikaza literature. Posebna pažnja posvećena je istraživanjima koja se bave organizacijom fonda, dostupnošću informacija, stručnim kadrom i praksom biblioterapije u ustanovama s korisnicima koji se nalaze u procesu rehabilitacije ili socijalne reintegracije.

U literaturi se mogu identificirati različiti aspekti bibliotečkih usluga i biblioterapije relevantni za istraživanje u ustanovama za liječenje ovisnosti. Iako nema radova koji se bave tačno ovim specifičnim kontekstom u BiH, postoje studije koje nude komparativni okvir i metodološke smjernice izvan BiH. Jedan od takvih radova jeste rad *Biblioterapija, samopomoć i subjektivna dobrobit u Hrvatskoj* (Jakovina, I., Mumelaš, D., 2024). Istraživanje se fokusira na primjenu biblioterapije kao metode podrške subjektivnoj dobrobiti korisnika. Pruža teorijski okvir za razumijevanje biblioterapije i njenog utjecaja, što je ključno za interpretaciju rezultata u ustanovama za ovisnike. Zatim rad *Knjižnični programi zdravstvene podrške za korisnike u Gradskoj knjižnici i čitaonici Vinkovci* (Mandić, K., Grković, I., 2023). Analizira programe zdravstvene podrške koje biblioteka nudi i njihov doprinos kvaliteti života korisnika. Daje primjer kako biblioteke mogu služiti socijalnoj i rehabilitacijskoj funkciji korisnika. Dalje, istraživanje provedeno u Americi pod nazivom *Substance Use and Overdose in Public Libraries: Results from a Five-State Survey in the US* (Feuerstein-Simon et al., 2022) istraživanje o upotrebi droga i alkohola u SAD-u i ulozi biblioteka u kontekstu ovisnosti. Na kraju istraživanje pod nazivom *Bibliotherapy Services in Public Libraries: the Case of Lithuania* (Girčienė, J., Damijonaitytė, M., 2023). Empirijska studija usluga biblioterapije u javnim bibliotekama Litvanije.

Na temelju pregleda relevantne literature može se zaključiti da bibliotečko-informacijske usluge i biblioterapija predstavljaju značajan potencijal u podršci različitim korisničkim skupinama, uključujući osobe u procesu rehabilitacije od ovisnosti. Iako postoje međunarodna istraživanja koja dokumentiraju primjenu biblioterapije u centrima za liječenje ovisnosti, te istraživanja u Hrvatskoj pokazuju da su bibliotečke usluge uglavnom fokusirane na obrazovne i kulturne potrebe korisnika, s ograničenom primjenom u zdravstvenom i rehabilitacijskom kontekstu. Pregled literature također ukazuje na nedostatak lokalno specifičnih studija koje sistematski ocjenjuju dostupnost, organizaciju i funkcionalnost biblioteka u ustanovama za liječenje ovisnosti. Prikazana literatura pruža teorijski i metodološki okvir za analizu prikupljenih podataka te otvara prostor za dalja istraživanja i unapređenje bibliotečko-informacijskih usluga u specifičnim kontekstima rehabilitacije.

Smjernice za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb i smještaj

S obzirom da ne postoje IFLA-ine i RUSA-ine smjernice za bibliotečke usluge u terapijskim zajednicama ili smjernice za bibliotečke usluge za ovisnike o psihoaktivnim supstancama, kao jedine približne i relevantne za ovo istraživanje koristit će se Smjernice za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb i smještaj. U radu se koriste IFLA smjernice jer predstavljaju međunarodno priznati okvir za organizaciju i ocjenu bibliotečkih usluga, uključujući dostupnost, fond i stručno osoblje i u skladu su s praksom prilagodbe IFLA standarda u specijaliziranim bibliotekama, što omogućava relevantnu procjenu trenutnog stanja biblioteka u istraženim ustanovama. Zbog toga što nije moguće napraviti Smjernice koje bi se mogle preporučivati kao univerzalne i primjenjive na sve bolničke ustanove, te da je neophodno da postoji jedan osnovni paket smjernica koji se može koristiti i da će ustanove dalje prilagođavati Smjernice i usklađivati njihovu provodljivost. Smjernice polaze od pretpostavki da knjižnična građa ima temeljnu vrijednost za svakako bez obzira na dob, spol, društveni status, nivo obrazovanja, na fizičku ili mentalnu sposobnost. Osobama smještenim privremeno ili trajno u bolnicama ili drugim ustanovama neophodan je pristup bibliotečkoj građi, jer knjige mogu pozitivno utjecati na oporavak i rehabilitaciju osobe. Smjernice daju jasnu definiciju bolničke biblioteke i kažu da je to biblioteka smještena u bolnici, namjenjena specifičnoj korisničkoj skupini. (Smjernice, 2009, str. 11).

Korisnici ovakvih biblioteka su pacijenti na bolničkom liječenju i osobe koje žive u ustanovama. Toj skupini mogu pripadati i vanjski korisnici. Također, IFLA-ine smjernice navode da korisnici mogu biti i zaposlenici ustanove, odnosno bolničko osoblje, jer im omogućuje uvid u građu i usluge, i samim tim se sreću sa pacijentima/korisnicima i razvijaju odnos koji, uvjetno govoreći, nije samo razgovor o bolničkom tretmanu, nego i razgovor o *nekliničkoj kvazisocijalnoj okolini*. (Smjernice, 2009, str. 24).

Razmatranje o planiranju s obzirom da se u bolnicama i drugim ustanovama za liječenje nalaze korisnici različitih interesovanja, dobi, ekonomskih, socijalnih, kulturnih, etničkih i obrazovnih profila, jedina zajednička poveznica svima je bolest, odnosno razlog zbog kojeg su tu. Zbog toga Smjernice preporučuju planiranje biblioteke koja će biti i terpijski učinkovita. *U skladu s vrstom pacijenata, treba skrbiti o knjižnici kao o terpijskom čimbeniku ili, drugim riječima, knjižnica pospješuje liječenje odvratanjem pažnje pacijenta i zaokupljanjem njihove pažnje na pozitivan način. U slučajevima u kojima se skrbi daje prednost nad liječenjem, knjižnica u najmanju ruku nudi nove i nadahnjujuće poglede na život. Ona također može pomoći pri uklanjanju osjećaja bespomoćnosti i ovisnosti te može proučavati ili nuditi informacije na drugačiji način.* (Smjernice, 2009, str. 24).

Organizacija biblioteka unutar ustanove može se realizovati na nekoliko načina i to:

- biblioteka koju matična ustanova održava u potpunosti
- biblioteka koju zajednički uzdržavaju matična ustanova i vanjska agencija (to može biti mjesna ili pokrajinska narodna biblioteka)
- biblioteka koja se smatra ogrankom mjesne narodne biblioteke
- biblioteka koju je zasnovala i koju održava volonterska skupina

Bez obzira na izvor finansiranja, knjižnicu treba osnovati i voditi kao organizaciju koja ne ovisi o matičnoj ustanovi. Ona bi se trebala nalaziti na organizacijskom rasporedu ustanove i trebala bi imati svoje vlastito osoblje i proračun. Oko prostora koji joj je povjeren trebale bi se sporazumno složiti obje strane. (Smjernice, 2009, str. 25).

Jako bitno je istražiti plan rada svake ustanove i pogledati da li ima u organizacijskom rasporedu odnosno sistematizaciji biblioteku. Ukoliko ustanova nema biblioteku, Smjernice nalažu saradnju sa gradskom ili nacionalnom bibliotekom koja može usluživati korisnike. pomoću ugovornog sporazuma matična ustanova i vanjska biblioteka mogu regulirati prava i obaveze u pogledu bibliotečnih usluga. Matična ustanova može da obezbjedi prostor, osoblje, audiovizelna pomagala, dok vanjska biblioteka može da obezbjedi snabdjevanje bibliotečkom građom.

Prostor prema preporukama prostor biblioteke mora biti smješten u središnjem dijelu bolnice, kako bi mu se moglo pristupiti sa bolničkih odjela, gdje prolaze pacijenti, osoblje i posjetitelji. Ukoliko to nije moguće, potrebno je vizuelno istaknuti prisustvo biblioteke, u svrhu lakšeg kruženja zbirke, sigurnijeg i laškog pristupa pacijentima. *U skladu s mjesnim potrebama, skladišni prostori za manje deponirane zbirke mogu biti korisni i na odabranim bolničkim odjelima.* (Smjernice, 2009, str. 26).

Zapremina biblioteka mora biti sposobna pružiti smještaj pacijentima pogotovo u ustanovama koje imaju potrebu za grupnim programima. *Bolničke biblioteke trebaju da imaju 5 posto prostora za sjedenje od ukupnog broja pacijenata. U ustanovama za trajnu skrb treba predvidjeti prostora za sjedenje 15 posto od ukupnog broja pacijenata.* (Smjernice, 2009, str. 27).

Smještaj što se tiče smještaja knjiga u bolničkim bibliotekama važe ista pravila kao i u ostalim bibliotekama. Od uređenja same prostorije, polica, osvjetljenja, temperature, vlažnosti, smještaja knjiga i časopisa, važe ista pravila kao i u drugim bibliotekama, jer bibliotečka građa zahtjeva vrlo pažljivo skladištenje, čuvanje i distribuciju. Što se tiče opreme, također važe pravila da je potrebno imati telefon, fotokopirni aparat, televizijski uređaj, uređaji za korištenje audiovizualne građe, računar povezan na internet. S obzirom da se radi o terapijskom zajednici za ovisnike, malo vjerovatno je da u takvim postoji računar sa internetom.

Osoblje matične ustanove određuju broj i sastav osoblja, te da li ustanova prilikom procjene potrebe za zapošljavanjem osoblja treba i bibliotečkog radnika sa pacijentima. Smjernice izdvajaju potrebu za kvalitetnom biblioterapeutskom pomoći koja se može sastojati iz potrebe pacijenata za dostavljanjem bibliotečke građe u krevete, zatim pomoć u korištenju audiovizualne opreme i prilagođenih zbirki zbog tjelesnih ograničenja. Za pružanje takve usluge Smjernice izdvajaju sljedeće kategorije osoblja: jedan ili više stručnih knjižničara, jednu ili više nestručnih osoba (suradnika knjižnice), tehnički pomagači (osobe koje su osposobljene za stručno rukovanje audiovizualnom opremom, posebnim pomagalima i računalima) i službenike. (Smjernice, 2009, str. 34).

Kakva god da je organizacija matične ustanove neophodno je da ima zaposlenog stručnog bibliotekara, ukoliko ustanova nije u mogućnosti zaposliti stručnu osobu, može se odrediti jedna stručna osoba koja će raditi u dvije ili više ustanova, odnosno organizovati građu i upravljati bibliotekom, ukoliko ni ta opcija nije izvodljiva, moguće je angažovati stručnu osobu iz gradske biblioteke koja će prema standardima i smjernicama organizovati zbirku, koja poznaje bibliotečki sistem i koja je upoznata sa građom i

uslugama koje mogu doprinijeti boljoj skrbi za takvu ciljanu grupu. Također, neophodno je da osoblje prolazi kroz stalne edukativne radionice koje će unaprijediti poslovanje biblioteke i same terpijske zajednice. Osoblje može kroz saradnju sa drugim bibliotekama da vodi posjete i učestvuje u organizaciji raznih okupacionih programa za pacijente. Smjernice navode jasne upute kako da se gradi fond biblioteke i to: početni troškovi zbirke trebaju se zasnivati na broju knjiga po krevetu (obično 6 do 8 knjiga po ležaju za pacijenta) puta broj kreveta puta prosječna cijena knjige; za održavanje postojeće zbirke proračun se treba zasnivati na količini novih knjiga nabavljenih kroz godinu i to u iznosu od 10 do 15 posto zbirke. Ako ta količina iznosi, na primjer, 10 posto, za zbirku od 3000 knjiga, bit će potrebno 300 novih knjiga godišnje (tako godišnji proračun = 300 puta prosječna cijena knjige) (Smjernice, 2009, str. 36).

Zbirke u fondu treba da se nalazi građa koja je prilagođena ciljanoj grupi, zbog toga je neophodno stručno osoblje koje će upravljati nabavkom knjiga i izlučivanjem knjiga iz donacija. Za ovu skupinu korisnika neophodno je imati građu za čitanje u slobodno vrijeme, a to su: bestseleri, klasici, lako štivo, avanturistički romani, romanse. Također, neophodno je da posjeduju i ozbiljnu literaturu poput biografija, knjige od posebnog interesa, kuharice, putopisi, hobiji, knjige za samostalno učenje, knjige za umjetničko izražavanje, vrtlarstvo i obrada drveta. Što se tiče medicinske literature neophodno je imati rječnike, enciklopedije, vodiči za liječenje. Kada je ova građa u pitanju biblioteka će od pacijenata traži da potpišu sporazum o nepreuzimanju odgovornosti za zdravstvene informacije koje se pronađu ili koriste iz knjižnice. (Smjernice, 2009, str. 40). Neophodno je zaštititi biblioteku od zluupotrebe takvih podataka koje je moguće pronaći u knjigama ili časopisima. Knjižnica za pacijente treba pružati građu za podršku za obrazovne i rehabilitacijske programe matične ustanove. Ta suradnja utvrđuje ulogu knjižnice kao službe za brigu o pacijentima. (Smjernice, 2009, str. 41). Što bi začilo da se može organizovati biblioterapija, u kojoj bi pacijenti mogli učestvovati u grupama, kao rasprave o knjigama, programe kreativnog pisanja, programe čitanja i ostala biblioterapijska druženja.

Smjernice o biblioterapiji kažu sljedeće: knjižnica za pacijente treba podržavati i provoditi programe biblioterapije. Po terapijskom definiciji, biblioterapija ima određeniju strukturu i intenzitet od savjetovanja za čitatelje i kao takva zahtjeva od knjižnice pozitivnu i dugoročnu obvezu, no, budući da se ovo staro sredstvo i dalje smatra visoko učinkovitim, i to osobito za djecu, starije i depresivne osobe, čini se da je svaki napor usmjeren u tom pravcu vrijedan. (Smjernice, 2009, str. 42). Potrebno je istražiti da li automatizacija poslova u ovakim ustanova doprinosi boljem i bržem poslovanju, jer nekada

automatizirani katalog nije jednostavan za pretraživanje korisnicima koji su ujedno i pacijenti. Ukoliko automatizacija olakšava procese, potrebno je racionalizacijom troškova, uspostaviti takav katalog. Potrebno je da biblioteka bude vidljiva, a to će se postići oglašavanjem nje i njene građe, kako bi ciljana skupina došla lakše do željene građe, jer čitanjem mogu upotpuniti tjelesna i društvena ograničenja, nadopunjuje specifične terapije i aktivnosti.

Primjeri bibliotečkih usluga za pacijente u svijetu i regiji

Smjernice za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb i smještaj navode primjer Sveučilišne bolnice i klinike Iowa (engl. University of Iowa Hospitals & Clinics) u kojoj pacijenti mogu posuđivati bibliotečku građu, informirati se o svom zdravlju, postoji mogućnost rezervacije građe u sobu pacijenata i dostava iste, u biblioteci postoje volonteri koji vrše usluge dostavljanja građe u sobu pacijenta. Uz sve navedeno, biblioteka pruža i usluge skeniranja i slanja građe e-poštom, faksiranja, fotokopiranja i printanja te drugih jednostavnijih informatičkih usluga. Bolnica posjeduje online katalog koji je javno dostupan za pretraživanje korisnicima bibliotečkih usluga. Ova biblioteka posjeduje građu koja je namijenjena medicinskom osoblju, ali i građu koja je namijenjena bolničkim pacijentima.

U Hrvatskoj postoji oko trideset biblioteka u raznim bolnicama: u kliničkim, općim, specijalnim i županijskim, postoje biblioteke koje su specijalne knjižnice za područje biomedicine i korisnici ovih biblioteka su doktori, medicinske sestre i drugi zdravstveni i nezdravstveni radnici koji rade u bolnicama. Sve one posjeduju stručnu i naučnu medicinsku literaturu u štampanom i elektronskom obliku. Bolničke biblioteke namijenjene isključivo pacijentima u Hrvatskoj praktički ne postoje, a literatura sa zdravstvenim informacijama za pacijente na hrvatskom jeziku nije tako opsežna i raznovrsna kao u svijetu. Tako npr., Knjižnica Kliničke bolnice Dubrava ima zbirku za bolesnike, ali s nemedicinskom literaturom, a Knjižnica Kliničke bolnice "Sestre milosrdnice" ima posebnu zbirku zdravstvene literature za pacijente i bolesnike. (Sušec et al., 2010).

U daljem tekstu predstaviti će se pojedinačne terapijske zajednice, centri za rehabilitaciju ovisnika o psihoaktivnim supstancama i zavodi za bolesti ovisnosti na području Bosne i Hercegovine koji su metodom anketiranja ispitani o stanju bibliotečkih usluga za korisnike ovih ustanova.

Javna ustanova Centar za rehabilitaciju ovisnika o psihoaktivnim supstancama (JU CROPS)

Centar za rehabilitaciju ovisnika o psihoaktivnim supstancama (CROPS) osnovan je 24. augusta 2004. godine. Tadašnji osnivač bila je Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, uz podršku Vlade Tuzlanskog kantona. U kratkom periodu svoga djelovanja, uspio se razviti u centar s potrebnom infrastrukturom i ljudskim resursima (prostori i oprema su adekvatni za sve predviđene aktivnosti). Od samog početka uspostavljena je čvrsta saradnja s Univerzitetским kliničkim centrom u Tuzli i Zavodom za alkoholizam i druge toksikomanije u Sarajevu. U okviru slobodnog vremena štićenici imaju aktivnosti kojima se nastoje postići odgojno-obrazovni i rehabilitacijski efekti. Jedan od takvih oblika jeste čitanje literature religioznog i naučnog karaktera, kao i čitanje proze i poezije, kao vidovi mentalne relaksacije. Na njihovoj web stranici nisu pronađeni pravni akti koji regulišu rad ustanove.

CROPS posjeduje biblioteku čiji rad nije regulisan niti jednim unutrašnjim Pravilnikom. Biblioteka posjeduje 1.500 bibliotečkih jedinica, na godišnjem nivou kupuju oko 10 knjiga i primaju donacije kako bi razvijali fond. Građa koju posjeduju odnosi se na književnost, putopise i vjerske sadržaje. Štićenici se koriste bibliotekom na dnevnom nivou dva korisnika koji najčešće posuđuju vjersku građu. U biblioteci ne radi stručno bibliotečko osoblje, taj posao obavlja pedagog, psiholog ili socijalni radnik. CROPS nema saradnju sa Gradskom ili Nacionalnom bibliotekom, također nemaju Ugovoreni sporazum sa nekom drugom bibliotekom. Posjeduju četiri mjesta za sjedenje u biblioteci. Štićenicima je dostupan telefon, računar sa internetom sa postavljenim filterima za pretraživanje, televizijski uređaj, uređaj za reprodukciju audiovizualnog sadržaja. U svom programu pored radno-okupacione, duhovne, art terapije, suportivne psihoterapije, savjetodavne i grupne terapije provode i biblioterapiju.

Centar za odvikavanje od ovisnost – Marjanovac

Centar MARJANOVAC je mješovita terapijska zajednica koja pruža pomoć osobama s poteškoćama ovisnosti i djeluje od 2000. godine. Sredstva koja su na raspolaganju u programu su: individualni razgovori, različiti oblici grupne dinamike, informativni i formativni seminari, sportske i kreativne aktivnosti. S obzirom da Centar nikada nije odgovorio na anketu koja im je poslata na sve službene e-mail adrese, te su im upućene desetine poziva na službeni telefon, podaci za analizu istraživanja preuzeti su sa zvanične web stranice Centra.

Pretražujući web stranicu utvrđeno je da Centar nema biblioteku i da nema javno dostupnih pravilnika koji regulišu rad samog centra.

Javna ustanova “Terapijska zajednica Kampus” Kantona Sarajevo

Javna ustanova "Terapijska zajednica Kampus" Kantona Sarajevo osnovana je od strane Skupštine Kantona Sarajevo 2003. godine. Ustanova je predviđena za smještaj i tretman 30 ovisnika i ovisnica o psihoaktivnim supstancama. Ovo je prva terapijska zajednica u Bosni i Hercegovini iza koje, kao osnivač, stoji država. Tretman u Kampusu se sastoji od rezidencijalnog i nerezidencijalnog dijela. Rezidencijalni dio tretmana sastoji se od tri faze: adaptacija, rehabilitacija i resocijalizacija. Ova ustanova na svojoj zvaničnoj web stranici ima dostupne pravne dokumente i pravilnike, ali niti jednim od njih nije predviđena biblioteka, a samim tim ni biblioterapija. Pravni okvir za rad ove ustanove regulisan je Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Kantona Sarajevo, članom 98, koji kaže da je to stacionarna ustanova u kojoj se obezbjeđuje socijalno-zdravstvena zaštita osoba u cilju smanjenja somatskih šteta i psihičkih posljedica usljed dugotrajne upotrebe droga. Kampus kao osnovni metod svog rada koristi socioterapijske, psihoterapijske, radno-rekreativne, okupacione i druge aktivnosti u kompleksnoj rehabilitaciji teških ovisnika o drogama. ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 38/2014 - prečišćen tekst, 38/2016, 44/2017, 28/2018, 52/2021, 40/2022 i 13/2025).

Javna ustanova "Terapijska zajednica Kampus" Kantona Sarajevo posjeduje biblioteku čiji rad nije regulisan niti jednim unutrašnjim Pravilnikom. Biblioteka posjeduje oko 1.000 bibliotečkih jedinica, na godišnjem nivou ne vrše kupovinu knjiga svoj fond održavaju preko donacija. Štićenici mogu da se koriste bibliotekom, ali osoblje nema evidenciju o pozajmici građe. Održavanje finansira Ustanova. U biblioteci ne radi stručno bibliotečko osoblje, u anketi nisu evidentirali ko obavlja taj posao. Također, nemaju saradnju sa gradskom ili Nacionalnom bibliotekom, niti Ugovoreni sporazum sa nekom drugom bibliotekom. Posjeduju 20 mjesta za sjedenje u biblioteci. Štićenicima nije dostupan telefon, računar sa internetom sa postavljenim filterima za pretraživanje, ali imaju mogućnost pristupa televizijskom uređaju i uređaju za reprodukciju audiovizualnog sadržaja. Pored okupacione terapije provode i biblioterapiju.

Comunita Cenacolo

Ova terapijska zajednica posjeduje dva centra za muške i ženske osobe u Međugorju.

Zajednica Cenacolo djeluje kao nevladina organizacija prihvatanja, pomaganja, skrbi i odgoja osoba koje se nalaze u poteškoćama. Zajednica sebe ne drži „terapijskom zajednicom“, jer okuplja različite osobe, a ne samo one koje su imale problema s ovisnošću. Zajednica nema unaprijed utvrđen program jer vjeruju da je svaki pojedinac koji dođe jedinstven i da će on sam s vremenom otkriti šta je najbolje za njega. Comunita Cenacolo ne posjeduje biblioteku u svojoj zajednici, niti imaju sporazum i saradnju sa drugim bibliotekama, ne primaju donacije knjiga i štitičenicima nisu dostupni tehnološko-informacijski alati.

Milosrdni otac u Bijakovići-Međugorje

Milosrdni Otac je zajednica koja prihvata ovisnike i u tu svrhu izgradila je vlastiti program terapije i rehabilitacije, a koji se sastoji od molitvi, rada i zajedništva odnosno pomoći i samopomoći koju ovisnici pružaju jedni drugima. Cilj Zajednice je potpuna rehabilitacija osobe i pronalazak novog životnog stila utemeljenog na vrijednostima samostalnosti, odgovornosti, uzajamnosti, povjerenja i samopoštovanja. Broj korisnika je rastao te se pojavila potreba za otvaranjem novih kuća. Danas Zajednica djeluje samo u Međugorju, u matičnoj kući, a do sada bila je aktivna u sljedećim gradovima:

- Starom trgu – Črnomelje (1. 5. 2006 – 20. 5. 2019)
- Žedniku kod Subotice (7. 7. 2007 – 24. 7. 2009)
- Gromljaku kod Kiseljaka (6. 4. 2009 – 1. 9. 2013)
- Banićima kod Slanog (10. 11. 2012 – 22. 1. 2014)
- Samostanu u Konjicu (1. 9. 2013 – 22. 7. 2015)

Terapijska zajednica Milosrdi otac posjeduje biblioteku za korisnike sa oko 600 naslova, tematika je raznolika, s naglaskom na duhovnu tematiku. Knjige uglavnom nabavljaju putem donacija, nemaju predviđenu procjenu troškova za biblioteku. Korisnici u slobodno vrijeme imaju pristup knjigama i mogu izabrati sami šta će čitati. Korisnicima u ovoj Zajednici nije dostupan telefon kao ni računar. Televiziju mogu gledati samo u iznimnim prigodama (recimo neka nogometna utakmica, polufinale, finale...), dok subotom mogu pogledati odabrani film. Kako su naveli u svom odgovoru ne provode biblioterapiju, ali iz iskustva zanju da su knjige mnogima bile od velike koristi u postupku ozdravljenja od ovisnosti.

JU Zavod za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo

Zavod za bolesti ovisnosti je Javna zdravstvena ustanova Kantona Sarajevo sa višedecenijskom tradicijom postojanja. Rad na prevenciji, ranom otkrivanju, liječenju i rehabilitaciji ovisnika o alkoholu i drugim psihoaktivnim supstancama provodi se u kontinuitetu još od osnivanja ove ustanove 1977. godine. Zavod nudi usluge dijagnostike, savjetovanja, terapije, rehabilitacije i resocijalizacije za ovisnike. U svom programu okupacione terapije imaju likovnu, literarnu i medelarsku sekciju.

JU Zavod za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo posjeduje biblioteku čiji rad nije regulisan niti jednim unutrašnjim Pravilnikom. Biblioteka posjeduje oko 2.500 bibliotečkih jedinica, na godišnjem nivou kupuju oko 5-10 knjiga i primaju donacije kako bi razvijali fond. Građa koju posjeduju odnosi se na beletristiku koja je dostupna štíćenicima, a biblioteka sa strčnom literaturom je odvojena i namijenjena je zaposlenicima svih profila kao i studentima i učenicima koji istu koriste u svrhu izrade seminarskih, diplomskih, magistarskih radova i doktorskih disertacija. Štíćenici se koriste bibliotekom na mjesečnom nivou 5 korisnika koji najčešće posuđuju stručnu literaturu i njeno održavanje finansira Zavod.

U biblioteci ne radi stručno bibliotečko osoblje, taj posao obavlja Tehnički sekretar Zavoda. Također, nemaju saradnju sa gradskom ili Nacionalnom bibliotekom, niti Ugovoreni sporazum sa nekom drugom bibliotekom. Posjeduju 4 mjesta za sjedenje u biblioteci. Štíćenicima nije dostupan telefon, računar sa internetom sa postavljenim filterima za pretraživanje ni uređaj za reprodukciju audiovizualnog sadržaja, ali imaju mogućnost pristupa televizijskom uređaju. Pored redovnog programa provode i biblioterapiju u smislu slobodnog čitanja.

JZU Zavod za bolesti ovisnosti Zeničko-dobojskog kantona

JZU Zavod za bolesti ovisnosti Zeničko-dobojskog kantona počeo je sa radom 05. 12. 2005. godine na Inicijativu za formiranje specijalizovane ustanove za tretman ovisnosti koja je pokrenuta iz Centra za mentalno zdravlje Zenica u aprilu 2004. godine. Tadašnja Vlada kantona donosi odluku o izradi informacije o prostituciji, alkoholizmu i narkomaniji na području kantona te na osnovu rezultata analize daje prijedlog o institucionalnom rješavanju problema ovisnosti. Prvobitni naziv Ustanove je bio *JZU Kantonalni zavod za borbu protiv bolesti ovisnosti*. JZU Zavod za bolesti ovisnosti Zeničko-

dobojskog kantona se sastoji od Službe za ambulanti i stacionarni tretman, Odjeljenja za prevenciju i Odjeljenja za rehabilitaciju i resocijalizaciju.

JZU Zavod za bolesti ovisnosti Zeničko-dobojskog kantona ne posjeduje biblioteku, primaju donacije knjiga, ali štíćenicima nije omogućen pristup istim, imaju saradnju sa Gradskom i nacionalnom bibliotekom. Štićenicima nije dostupan telefon, računar sa internetom sa postavljenim filterima za pretraživanje ni uređaj za reprodukciju audiovizualnog sadržaja, ali imaju mogućnost pristupa televizijskom uređaju. U ovom Zavodu ne provodi se biblioterapija, programi koje provode su socioterapija, psihoterapija, radno-okupaciona terapija, duhovna terapija, muzikoterapija i terapijska zajednica.

Rezultati istraživanja i diskusija

Za potrebe ovog istraživanja korištena je kvantitativna metoda prikupljanja podataka putem anketnog upitnika. Anketa je provedena među pet terapijskih zajednica čiji rad je potvrdilo Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine i dva Zavoda za bolesti ovisnosti koji su izabrani metodom namjernog uzorka u daljem tekstu tretirat će se objedinjeno kao 7 ustanova.

Upitnik je sadržavao dvadeset i tri (23) pitanja kombinovanog tipa, a distribucija je vršena elektronskim putem, odnosno prema e-mail adresama dostupnim na zvaničnim web stranicama. Dobijeni podaci analizirani su korištenjem deskriptivnih statističkih metoda. Cilj istraživanja bio je obuhvatiti svih sedam institucija i provesti anketni upitnik u svrhu pružanja uvida u bibliotečke usluge. S obzirom da je iz Centra Marjanovac izostao odgovor, ulazni podaci za analizu preuzeti su sa zvanične web stranice Centra. Rezultati su prikazani i grafički pomoću tabele, radi jasnijeg i preglednijeg uvida u strukturu dospjelih odgovora.

Anketa je pokazala da četiri od sedam ustanova ima biblioteku, ali da niti jedna ustanova nema regulisan rad biblioteke prema Pravilnicima o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji. Također, četiri od sedam posjeduju ukupni broj publikacija koji se kreće u rasponu od 600 do 2.500 štampanih publikacija. Samo dvije ustanove vrše kupovinu publikacija na godišnjem nivou, dok ostale ustanove svoj fond razvijaju putem donacija, izuzev Comunitè Cenacolo koja ne prima ni donacije knjiga. Četiri ustanove navele su da se štíćenici koriste bibliotekom, dostupan fond najčešće je vjerskog, duhovnog i književnog karaktera. Dvije ustanove vode evidenciju o broju posjetitelja, pa je zabilježeno dva korisnika na dnevnom nivou u JU Centar za rehabilitaciju ovisnika o psihoaktivnim supstancama JU CROPS, a pet korisnika na mjesečnom nivou u Zavodu za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo, dok ostale

ustanove ne navode evidenciju o dnevnom broju posjetitelja. Naslovi koje najčešće korisnici pozajmljuju iz biblioteka su definitivno vjerskog karaktera. Nažalost, samo dvije ustanove finansiraju iz svog budžeta rad biblioteke a to su: JU Terapijska zajednica Kampus Kantona Sarajevo i Zavod za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo. Što se tiče rada stručnog bibliotečkog osoblja, niti jedna od ustanova koja posjeduje biblioteku nema zaposlen stručni bibliotečki kadar, taj posao obavljaju pedagozi, psiholozi, socijalni radnici, pa čak i tehnički sekretar kako du naveli u Zavodu za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo. S obzirom da postoji mogućnost saradnje sa nekom drugom bibliotekom, u nedostatku finansija, prostora, sredstava, niti jedna ustanova nema saradnju, niti ugovoreni sporazum sa gradskom ili nekom drugom bibliotekom. Tri od četiri ustanove koje su navele da imaju biblioteku posjeduju i mjesta za sjedenje u biblioteci, pa se tako četiri mjesta za sjedenje nalaze se u JU Centar za rehabilitaciju ovisnika o psihoaktivnim supstancama JU CROPS, dvadeset mjesta za sjedenje u JU Terapijska zajednica Kampus Kantona Sarajevo i četiri mjesta za sjedenje u Zavodu za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo. Što se tiče dostupnosti telefona, računara sa internetom sa filterima za pretraživanje šticećenicima CROPS-a omogućen je pristup telefonu i računaru, dok u ostalim ustanovama nemaju slobodan pristup navedenom. Četiri od sedam ustanova daje slobodan pristup televizijskom uređaju, a tri od sedam imaju slobodan pristup uređaju za reprodukciju audiovizualnog sadržaja. Također, tri ustanove provode biblioterapiju u svom programu rada.

U poređenju sa ranije predstavljenim studijama, rezultati ovog istraživanja pokazuju da, iako postoji svijest o bibliotečkim uslugama i biblioterapiji, u praksu nije uvedena sistemska organizacija i praćenje. Sličnosti su u prepoznatom potencijalu biblioterapije, ali razlika je u tome što u BiH ustanove koje posjeduju biblioteke nemaju institucionalizovan okvir, što ukazuje na potrebu za lokalno prilagođenim standardima i politikama. Prepreke su finansijske prirode (nedovoljna sredstva), institucionalnih politika (nedostatak pravilnika, sistematizacije), kadrovskog kapaciteta i svijesti o ulozi biblioteke u rehabilitaciji.

Globalno, biblioteke sve više preuzimaju ulogu u podršci mentalnom zdravlju i socijalnoj reintegraciji korisnika – kao što primjer iz American Library Association pokazuje, biblioterapija se primjenjuje u bibliotekama za širok spektar korisnika (mentalno zdravlje, beskućnici, ovisnici) i predstavlja pristupačnu, jeftiniju metodu. U drugim zajednicama, biblioteke su integrirane u terapijske i socijalne programe, što u BiH još nije slučaj.

Diskusija i preporuke nastale na osnovu rezultata istraživanja

Nakon analize rezultata istraživanja neophodno je iznijeti i preporuke koje mogu doprinijeti daljem razvoju bibliotečkih usluga i samog rada ovih ustanova.

1. Regulacija i formalizacija rada biblioteka

- **Razviti interne pravilnike** o organizaciji i sistematizaciji rada biblioteka. Svaka ustanova koja posjeduje biblioteku trebala bi imati jasno definisane ciljeve, nabavnu politiku, odgovornosti i način upravljanja bibliotekama, kao i regulisane radne pozicije za bibliotečko osoblje.
- **Uvođenje stručnog bibliotečkog kadra:** Svaka ustanova trebala bi zapošljavati stručnjaka za bibliotečke usluge koji će upravljati fondovima, organizirati knjižnične aktivnosti i pružati stručnu podršku korisnicima. Također, uvijek postoji mogućnost saradnje sa bibliotekarima i knjižničarima koji su zaposleni u gradskoj biblioteci.

2. Razvijanje bibliotečkog fonda

- **Planirati redovnu kupovinu novih publikacija:** Uzimajući u obzir da većina ustanova trenutno nabavlja knjige putem donacija, preporučuje se uvođenje sistema za planiranje nabavke novih knjiga, s posebnim naglaskom na literaturu koja je relevantna za rehabilitaciju ovisnika, ali i edukaciju i lični razvoj.
- **Povećanje saradnje s drugim bibliotekama i institucijama:** Uključivanje u mreže saradnje s javnim bibliotekama, obrazovnim institucijama ili nevladinim organizacijama koje nude donacije ili pomoć u obogaćivanju bibliotečkog fonda.

3. Praćenje i evaluacija korištenja bibliotečkih usluga

- **Uvođenje sistema za praćenje posjeta i pozajmicu građe:** Razviti evidenciju o broju posjetitelja i učestalosti pozajmice knjiga kako bi se dobio uvid u korištenje bibliotečkih usluga. To bi omogućilo bolje planiranje i prilagodbu ponude bibliotečkog sadržaja potrebama korisnika.
- **Provoditi periodične evaluacije:** Na temelju prikupljenih podataka, redovno ocjenjivati učinkovitost i kvalitetu bibliotečkih usluga kako bi se prilagodili sadržaji i aktivnosti u skladu s potrebama štićenika.

4. Integracija biblioterapije u rehabilitacijski program

- **Unaprijediti ulogu biblioterapije:** S obzirom na to da nekoliko ustanova već primjenjuje biblioterapiju, preporučuje se daljnje uvođenje ove metode kao dijela formalnog rehabilitacijskog programa. Biblioterapija može biti izuzetno korisna u procesu emocionalnog

osnaživanja i samospoznaje, te bi trebala biti podržana dodatnim stručnim znanjima i edukacijama za osoblje.

- **Obuka i podrška osoblju** za provođenje biblioterapije i drugih bibliotečkih aktivnosti kao dijela terapijskog procesa.

5. Unapređenje infrastrukture i pristupa tehnologiji

- **Osigurati bolje uslove za rad u bibliotekama:** Povećati broj prostora za sjedenje i opremiti biblioteke tako da korisnici imaju adekvatan prostor za mirno čitanje ili individualnu terapiju.
- **Povećati pristup računarima, internetu i drugim tehnologijama:** Štićenici bi trebali imati pristup internetu i računarima za istraživanje, edukaciju i komunikaciju. Preporučuje se postavljanje internetskih filtera kako bi se osigurao siguran pristup online sadržajima.

6. Osnaživanje saradnje s lokalnim zajednicama i institucijama

- **Uspostaviti sporazume o saradnji s lokalnim bibliotekama i organizacijama:** U cilju obogaćivanja knjižnog fonda i poboljšanja uslova rada biblioteka, preporučuje se sklapanje sporazumskih ugovora sa gradskim bibliotekama, kulturnim centrima i drugim institucijama koje mogu ponuditi resurse, prostor i znanje.
- **Potaknuti volonterizam i angažman lokalnih zajednica:** Uključivanje volontera, lokalnih stručnjaka ili studenata bibliotečkih i psiholoških smjerova koji bi mogli dodatno obogatiti bibliotečku ponudu i aktivnosti u tim ustanovama.

7. Povećanje financijske podrške za bibliotečke aktivnosti

- **Traženje dodatnih izvora finansiranja:** Uvođenje projekata i inicijativa za dodatno finansiranje bibliotečkih aktivnosti, uključujući traženje sredstava kroz javne fondove, donacije od privatnih donatora i saradnju s međunarodnim organizacijama koje podržavaju rehabilitacijske programe.
- **Razvijanje samofinansiranja:** Razmisliti o načinima na koje bi biblioteke mogle postati samofinansirajuće, npr. organiziranjem edukacija, radionica ili prodajom doniranih knjiga.

8. Edukacija i osnaživanje osoblja

- **Edukacija osoblja o važnosti bibliotečkih usluga:** Potrebno je educirati osoblje o važnosti bibliotečkih usluga u procesu rehabilitacije i zdravog razvoja štićenika. To uključuje obuke o biblioterapiji, tehnikama upravljanja knjižnim fondom, te o izgradnji i održavanju relevantnih zbirki.

Ulaganje u bibliotečke usluge može značajno unaprijediti rehabilitacijski proces u ustanovama za rehabilitaciju ovisnika. Implementacija stručnog osoblja, sistematski pristup u razvoju fondova, bolje praćenje korištenja usluga, te unapređenje infrastrukture i tehnološke dostupnosti može stvoriti

temelje za kvalitetniji i učinkovitiji rad biblioteka. Kroz ove preporuke, ustanove mogu osigurati dugoročne koristi za korisnike i doprinositi njihovoj integraciji u društvo.

Ovi nalazi odražavaju značajan potencijal, ali i niz prepreka za bibliotečke usluge u ustanovama za liječenje ovisnosti u Bosni i Hercegovini. U lokalnom kontekstu, nedostatak regulacije i stručnog kadra može značiti da biblioteke funkcioniraju više kao prostor za skladištenje građe nego kao aktivni resurs rehabilitacije. Ograničeni fondovi i oslanjanje na donacije ukazuju na finansijske i institucionalne barijere — ne radi se samo o nedostatku svijesti o važnosti biblioteke, nego i o budžetskoj i organizacionoj strukturi koja ne omogućuje kontinuirano razvijanje usluge.

Rezultati su prikazani i grafički pomoću tabele, radi jasnijeg i preglednijeg uvida u strukturu dospelih odgovora.

Tabela 1: Rezultati istraživanja

	JU Centar za rehabilitaciju ovisnika o psihoaktivnim supstancama JU CROPS	Centar za odvikavanje od ovisnosti Marjanovac	JU Terapijska zajednica Kampus Kantona Sarajevo	Comunita Cenacolo	Milosrdni otac u Bijakovići-Međugorje	Zavod za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo	JZU Zavod za bolesti ovisnosti Zeničko - dobojskog kantona
Biblioteka	Da	[Ne]	Da	Ne	Da	Da	Ne
Pravilnik o radu biblioteke	Ne	[Ne]	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Broj publikacija	1.500	[X]	Oko 1.000	X	Oko 600	2.500	X
Kupovina publikacija godišnjem nivou	10	[X]	Ne	0	Ne	5-10	X
Donacije knjiga	Da	[X]	Da	Ne	Da	Da	Da
Štićenici se koriste bibliotekom	Da	[X]	Da	X	Da	Da	Ne
Građa u biblioteci	Književnost,	[X]	Razno	X	Duhovna tematika	Beletristika i	X

	putopisi, vjerski sadržaji, članci					stručna građa	
Broj posjetitelja u biblioteci na dnevnom nivou	2	[X]	X	X	X	5 mjesečno	X
Najčešće pozajmljeni naslovi	Vjerski sadržaj	[X]	X	X	Vjerski sadržaj	Stručna građa	X
Finansiranje biblioteke	Donacije	[X]	Ustanova	X	Donacije	Zavod	X
Stručno bibliotečko osoblje	Ne	[X]	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Kadar koji radi u biblioteci	Pedagog, psiholog, socijalni radnik	[X]	X	X	X	Tehnički sekretar	X
Saradnja sa gradskom ili nacionalnom bibliotekom	Ne	[X]	Ne	Ne	Ne	Ne	Da
Ugovorni sporazum sa nekom bibliotekom	Ne	[X]	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Prostor za sjedenje u biblioteci	4 mjesta	[X]	20 mjesta	X	X	4	X
Dostupnost telefona	Da	[X]	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Dostupnost računara sa internetom	Da	[X]	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Filteri za pretraživanje na računaru sa internetom	Da	[X]	X	X	X	X	X
Dostupnost televizijskog uređaja	Da	[X]	Da	Ne	Ne	Da	Da
Dostupnost uređaja za reprodukciju audiovizualnog sadržaja	Da	[X]	Da	Da	Ne	Ne	Ne

Bibliotera- pija	Da	[X]	Da	Ne	Ne	Da	Ne
Programi terapije	Radno- okupacio- na, duhovna, art terapija, psihološka , suportivna , savjetoda- vna i grupna terapija	[X]	Okupacio- na terapija	Rehabili- tacija	Rehabilitacija	Slobodno čitanje	Sociotera- pija, psihotera- pija, radno- okupacio- na terapija, duhovna terapija, muziko- terapija, terapijska zajednica

Zaključak

Istraživanje provedeno među sedam ustanova koje se bave rehabilitacijom ovisnika pokazalo je da bibliotečke usluge u ovim institucijama nisu dovoljno razvijene i sistematizirane. Iako četiri od sedam ustanova posjeduju biblioteke, nijedna od njih nema formalno regulisan rad biblioteke prema Pravilnicima o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta. Ovaj nedostatak formalizacije rada biblioteka može ukazivati na to da bibliotečke usluge nisu prepoznate kao ključna komponenta rehabilitacijskog procesa, iako su korisnicima dostupni značajni izvori informacija, posebno u vjerskom i duhovnom kontekstu.

Podaci su također pokazali da četiri ustanove imaju bibliotečke fondove koji se kreću od 600 do 2.500 publikacija, ali većina tih fondova dolazi putem donacija, dok samo dvije ustanove imaju planiranu kupovinu novih publikacija. Ovo sugerira da finansijska sredstva za razvoj bibliotečkog fonda često nedostaju, što ograničava mogućnosti za proširivanje i unapređivanje fonda, ali i razvijanje mogućnosti prema otvorenom pristupu za koji nisu neophodna finansijska sredstva.

Nadalje, iako biblioteke postoje, evidencija o korisnicima i učestalost korištenja biblioteka su slabo razvijeni. Tek dvije ustanove redovno prate broj korisnika, dok ostale ustanove nemaju adekvatan sistem za praćenje korištenja usluga biblioteke. Također, nije prisutna saradnja s drugim bibliotekama, što bi moglo pomoći u obogaćivanju ponude i resursa, posebno u uslovima ograničenih sredstava.

Nedostatak stručnog bibliotečkog osoblja također je značajan problem. Većina ustanova zapošljava osobe iz drugih stručnih područja (pedagozi, psiholozi, socijalni radnici, administrativno osoblje), što ukazuje na potrebu za stručnjacima u bibliotečkom sektoru, koji bi mogli bolje upravljati fondom, pružati stručnu podršku korisnicima i razvijati program biblioterapije u saradnji sa već postojećim uposlenicima psiholozima i pedagozima.

Usprkos ovim izazovima, tri ustanove implementiraju biblioterapiju kao dio svojih rehabilitacijskih programa, što pokazuje pozitivan pristup korištenju bibliotečkih resursa u terapijske svrhe. Također, pristup tehnološkim alatima, poput interneta i televizije, ograničen je na samo nekoliko ustanova, što ukazuje na potrebu za većim ulaganjima u infrastrukturu i pristup tehnologijama koje bi korisnicima omogućile bolje obrazovne i informacijske resurse.

Zaključno, iako bibliotečke usluge u ustanovama za rehabilitaciju ovisnika imaju potencijal, potrebno je dodatno ulaganje u njihovu profesionalizaciju, organizaciju i infrastrukturu. Uvođenjem stručnog bibliotečkog osoblja, razvijanjem formalnih pravilnika o radu biblioteka, te omogućavanjem veće saradnje među institucijama, moglo bi se značajno unaprijediti kvalitet i dostupnost bibliotečkih usluga koje su od važnosti za rehabilitacijski proces štićenika.

Kontakt podaci i adrese ustanova

Naziv ustanove	Adresa ustanove	Kontakt podaci	Mrežna stanica
Javna ustanova Centar za rehabilitaciju ovisnika o psihoaktivnim supstancama (JU CROPS)	Smoluća b.b. Lukavac, 75300 Bosna i Hercegovina	+387 (0) 35 579 569 +387 (0) 35 579 579 +387 (0) 61 048 720 centar@cropps.ba	https://cropps.ba/
Centar za odvikavanje od ovisnosti – Marjanovac	Gradiška cesta, 188 Bosanski Aleksandrovac 78255 Bosna i Hercegovina	+387 (0) 51 580 482 +387 (0) 51 580 252 +387 (0) 66 231 801 centarmarjanovac@gmail.com centarmarjanovac@yahoo.com	https://centarmarjanovac.com/
Javna ustanova “Terapijska zajednica Kampus” Kantona Sarajevo	Iznad Sela Kešelji bb, 71210 Ilidža Bosna i Hercegovina	+387 (0) 33 405 168 +387 (0) 33 405 165 +387 (0) 33 405 166 info@kampus.ba	https://kampus.ba/
Comunita Cenacolo	Bratstvo “Polje Života”	+387 (0) 36 650 114 +387 (0) 63 027 279 campo.della.vita@gmail.com	https://www.comunitacenacolo.it/hr/index.php?option=com_

	Kraljice Mira 108, 88266 Međugorje Bosna i Hercegovina	campo.della.vita@tel.net.ba	content&view=article&id=143# https://www.comunitacenacolo.it/hr/
Milosrdni otac u Bijakovići- Međugorje	Ul. Kralja Tomislava 100 88266 Međugorje Bosna i Hercegovina	+387 (0) 36 651 567 otacmilosrdni@gmail.com	https://milosrdni-otac.com/hr
Zavod za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo	Nahorevska 173 71000 Sarajevo Bosna i Hercegovina	+387 (0) 33 257 750 zalcnarc@bih.net.ba	https://zalcnarc.net
JZU Zavod za bolesti ovisnosti Zeničko -dobojskog kantona	Dr. Abdulaziza Aska Borića 28 72000 Zenica Bosna i Hercegovina	+387 (0) 32 244 544 zdkovisnosti@bih.net.ba	http://zedo-ovisnost.ba/

Literatura

1. ALA Online Dictionary for Library and Information Science. Dostupno na: <https://www.ala.org/tools/atoz/bibliotherapy?utm>. Pristupljeno 8. 11. 2025.
2. EMCDDA. (2014). European monitoring centre for drugs and drug addiction: Državni izvještaj Bosna i Hercegovina. Str. 40-45.
3. Feuerstein-Simon, R. et al.,(2022). Substance Use and Overdose in Public Libraries: Results from a Five-State Survey in the US. Dostupno na: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8753323/?utm>. Pristupljeno 9. 11. 2025.
4. Girčienė, J., Damijonaitytė, M., (2023). Bibliotherapy Services in Public Libraries: the Case of Lithuania. Dostupno na: <https://www.journals.vu.lt/knygotyra/en/article/view/33942?utm>. Pristupljeno 8. 11. 2025.
5. IFLA-UNESCO (2022). Public Library Manifesto. Dostupno na: <https://repository.ifla.org/rest/api/core/bitstreams/d414c76e-17ef-4581-9c0f-cc6e250a2743/content>. Pristupljeno 8. 11. 2025.
6. International Federation of Library Associations and Institutions. (2017). Guidelines for library services to people experiencing homelessness. IFLA. Dostupno na: <https://www.ifla.org/files/assets/lisn/publications/ifla-guidelines-for-library-services-to-people-experiencing-homelessness.pdf>. Pristupljeno 15. 1. 2025.
7. Mandić, K., Grković, I., (2023). Knjižnični programi zdravstvene podrške za korisnike u Gradskoj knjižnici i čitaonici Vinkovci usmjereni dobrobiti i kvaliteti života zajednice. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/1078>. Pristupljeno 8. 11. 2025.

8. Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine (MSBIH. E-mail korespondencija januar 9, 2025.).
9. Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo (Islamagić, Ivona. Privatna e-mail korespondencija decembar 26, 2024).
10. Pravilnik o bližim uvjetima prostora, opreme i kadra za osnivanje i obavljanje zdravstvene djelatnosti u zdravstvenim ustanovama („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 5/20.) Dostupno na: <https://propisi.ks.gov.ba/content/pravilnik-o-bli%C5%BEim-uvjetima-prostora-opreme-i-kadra-za-osnivanje-i-obavljanje-zdravstvene>. Pristupljeno 1. 2. 2025.
11. Reference and User Services Association. (2017). Guidelines for behavioral performance of reference and information service providers. American Library Association. Dostupno na: <https://www.ala.org/rusa/resources/guidelines/guidelinesbehavioral>. Pristupljeno 1. 3. 2025.
12. Smjernice za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb i smještaj (Vol. 21, p. 59). (2009). Hrvatsko knjižničarsko društvo.
13. Smjernice za standarde terapijskih zajednica. (2007). Dostupno na: [https://drogeiovisnosti.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Smjernice//Smjernice%20za%20standarde%20terapijskih%20zajednica%20\(2007.\).pdf](https://drogeiovisnosti.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Smjernice//Smjernice%20za%20standarde%20terapijskih%20zajednica%20(2007.).pdf) . Pristupljeno 5. 4. 2025.
14. Sušec, T., Ramljak, G., Kraljević, D. (2010) Organizacija, stanje i budućnost bolničkih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 2(2010), 40-46.
15. Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj: 13/07,13/11,3/15,2/16,16/22,8/24). Dostupno na: <https://zdk.ba/downloads/category/25-zakoni> . Pristupljeno 1. 4. 2025.
16. Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 38/2014 - prečišćen tekst, 38/2016, 44/2017, 28/2018, 52/2021, 40/2022 i 13/2025). Dostupno na: <https://www.paragraf.ba/propisi/kantona-sarajevo/zakon-o-socijalnoj-zastiti-zastiti-civilnih-zrtava-rata-i-zastiti-porodice-sa-djecom.html> Pristupljeno 24.5.2025.
17. Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 46/10 i 75/13.) Dostupno na: <http://www.sllist.ba> . Pristupljeno 1. 4. 2025.
18. Žurić Jakovina, I., Mumelaš, D. (2024). Biblioterapija, samopomoć i subjektivna dobrobit otvorenom pristupu u Hrvatskoj. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/462830>. Pristupljeno 8. 11. 2025.